

O nejlepším státě

VII. O svobodě myšlení a svědomí, svoboda náboženská

In: Bernard Bolzano (author); Martin Jašek (other): O nejlepším státě. (Czech). Plzeň: M. Jašek, 1934. pp. 76--83.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400030>

Terms of use:

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

KAPITOLA VII.

O SVOBODĚ MYŠLENÍ A SVĚDOMÍ.

SVOBODA NÁBOŽENSTVÍ.

INTERKONFESIJNOST STÁTU, JAKKOLI JEST ŽÁDOUCÍ, BA NUTNÁ, NEZNAMENÁ LHOŠTEJNOST STÁTU K SMÝŠLENÍ NÁBOŽENSKÉMU, TÍM MĚNĚ PAK MRAVNÍMU. STÁT VŠAK: a) NEDÁVEJ PŘEDNOST ŽÁDNÉMU VYZNÁNÍ NÁBOŽENSKÉMU, b) DOPŘÁVEJ NAOPAK VOLNOSTI KULTU A RITUÁLNÍCH ZVYKLOSTÍ, POKUD SE NEPŘÍČÍ ZÁSADÁM MRAVNÍM, c) NEPŘEJÍMEJŽ HMOTNÝCH ZÁVAZKŮ [PLACENÍ KNĚŽÍ], d) ŠETŘ I DŮSLEDKŮ ZÁSAD NÁBOŽENSKÝCH, AVŠAK e) NEBUĎTE MU SMĚRODATNĚ, JDE-LI O KONFLIKT SE ZÁKONEM, f) STÁT PEČUJ I O POKROK V TOMTO SMĚRU, NEČINĚ VŠAK VÍCE, NEŽ CO DOVOLUJÍ POMĚRY.

1. Svoboda myšlení a svědomí. *Zásada svobody*, vyslovená v kap. páté¹⁾, vyžaduje kromě jiného, aby stát — co možná — odstranil ze svého zřízení, co by nadějí na zisk anebo bázní před škodou svádělo občana, aby přisvědčoval něčemu, co za pravdu nepokládá, či aby se aspoň tvářil tak, jako by za pravdu přijal, čemu v srdci — nevěří.

Platí to o každém smýšlení²⁾, tím spíše pak o smýšlení náboženském, o tomto tím více, čím jest větší zkáza mravní a oč ubožejší jest stav člověka, který náboženství pouze ústy vyznává, a jen proto, že se k tomu hříšně nutí, že sám sebe k tomu hříšně přemlouvá.

2. Svoboda náboženská. Nebylo by tedy v souhlase s posláním státu, nýbrž spíše jenom proti jeho účelům, kdyby občanům jen podle toho, jakého jsou náboženství, a ne podle je-

1) O svobodě! Zde str. 63.

2) ovšem také politickém! [Dodatečné poznámky!]

jich činů dávala se větší práva, přednost v něčem n. pod.^{2a}).

a) Úvahy
obecné.

Ještě větší zvráceností však než tato snaha nalákati *odměnami* člověka, aby přijal to či ono náboženské vyznání, jest snaha dosáhnouti toho *násilím a hrozbami*.

Nejen totiž že *nevedou k cíli* tyto prostředky, ale dosáhne se jimi spíše *opaku*. Lidé se totiž [v nitru] ještě více *odvracejí* od toho, co se jim *vnucuje*.

Obrácení pohanů, jak se stalo *Karlem Velikým*, nijak neodpírá tomu, co tu bylo právě řečeno. Nebyloť to *násilí* těch »obracečů« na víru, ale *poučení*, náboženská *výchova*, již se dostalo pak *dětem* těchto pohanů, co je učinilo krok za krokem křesťany.

A tak kladou-li si za povinnost občané (nebo aspoň nějaká část jejich) *uctívati boha* takovými či jinými obřady, stát jim to *dovolujž*, i když to, čeho si žádá tato bohoslužba, není právě k *obecnému prospěchu*, jen když *škoda*, jež tím vzniká, není *větší* nežli *zlo*, které by vzniklo tím, že by jim stát tuto bohoslužbu *zakázal*³).

b) Povinnosti státu.

Míním tím na př. *oběti*, třeba dokonce *i krvavé* (jen když při tom nejde o *člověka!*), požadavek žítí v *bezženství* a pod.^{3a}).

Chtějí-li pak tito občané míti také *kněze* («*duchov-*

^{2a}) Že tu spisovatel — aspoň o těchto věcech [*náboženských*] — nehlásá *nic nového pro dnešní dobu* [zejména však žádných *utopií*], se ovšem samo sebou rozumí. Třeba však jednak *domýšleti* tyto jeho myšlenky, jednak přihlížeti *k době*, kdy byly *napsány*. Srv. dodatečné poznámky!

³) Zásada, která se znova a znova opakuje a jest pro dílo *příznačná!* [Srv. dodatečné poznámky!].

^{3a}) Srv. však i kap. XXI. [Boj státu proti učení *a celibátu!*]

ni«), aby jim konali tyto bohoslužby nebo vedli *náboženskou výuku* a pod., stát jim to rovněž dovolujž, ač najdou-li se občané, kteří se v to *dobrovolně* uváží a budou žít *podle zákonů*.

Hmotné
závazky.
Placení
kněží.

Stát tedy nestanoviž kněží, nýbrž ponechávejž jejich volbu příslušníkům vyznání, kterým však ponechávejž také péči o jejich hmotné opatření⁴⁾!

Aby někdo názory své náboženské jiným *vnucoval*, t. j., aby jim je hlásal proti jejich vůli, toho ovšem *nelze* trpěti. *Změní-li tedy* na př. *kazatel* své náboženské smýšlení a káže-li učení, jehož *obec* [náboženská] *nepřeje si slyšeti*, má jej [tato obec] právo *sesaditi s úřadu*. Totéž může učiniti, pohoršuje-li ji nějak *způsob jeho života*.

Rovněž *nelze* trpěti, aby někdo, kdo chce hlásat *nové náboženské názory*, od nynějších *odchylné*, začal tím, že by je šířil *mezi mládeží* — ústními *přednáškami* [ve školách anebo pod.].

To lze dovoliti nanejvýš jen *ve spisech*, a to za jistých obmezení, o nichž později promluví⁵⁾.

Přestup
k jiné kon-
fesi.

Za to dovolujž se každému *přestoupiti k jiné náboženské konfesi^{5a)}*.

Žádejž se jen (v jeho zájmu vlastním), aby podal důkaz, že zná nejen dřívější své vyznání, nýbrž také to, k němuž chce přistoupiti. Není-li to *teolog, odborně vzdělaný*, vyžaduj se třeba také, by se podrobil nějaké *zkoušce* anebo aby podal doklad o tom, že byl

⁴⁾ Sic! — Že však přesto mohou mít kněží totéž postavení jako *státní úředníci*, viz v kap. XXVI.

⁵⁾ V kap. XV. [Pěstování věd ve státě] a v kap. XVI.!

^{5a)} Sic! *Charakteristické* pro Bolzana [i při jistém *zpátečnictví(?)*], jaké obsahuje další odstavec].

(aspoň po nějaký ten týden) vyučován této nové víře n. pod.

Kdo se z *náboženských pohnutek* něčeho *dopustí*, co jest *všeobecně škodlivé* a co [proto také] *zakazují státní zákony*, buď ovšem *potrestán*. Trest však buď *mírnější*, nabude-li soudce přesvědčení, že tak jednal *bona fide*, t. j. [s hlediska své víry] — *v dobrém úmyslu*⁶⁾.

Trestné činy z náboženských pohnutek.

Zjistí-li se při tom, že jest *větší počet občanů*, kteří sdílí s pachatelem *náboženské názory*, v jejichž *duchu* jednal proti zákonu, stát vyzviž *vzdělanější občanstvo*, aby přemýšlelo o tom, co by bylo nejvhodněji činiti, aby byly *vyvráceny* tyto názory a potlačeny; aby [tedy] psalo vhodná díla za tím účelem a pod.

*

Myslím, že čtenář, jehož soudnost nepopletla škola [jednostranným] učením, uzná za *správné*, co tu zatím uvádím, a rozezná i bez obtíží, co jest *správného* i co *nesprávného* v rozmanitých *heslech*, jaká tu a tam jest *odnes* ještě slyšeti.

3. Rozmanité zvláštní požadavky doby novější.

Stát prý:

a) [tak praví někteří] nemá míti *žádné náboženství*, žádnou *náboženskou konfesi*; druzí by zas chtěli,

b) aby stát chránil jenom *náboženství rozumné*, to aby prohlásil za *vládnoucí*, ostatní však aby [nanejvýš] jen *trpěl*; jiní dokonce pak chtějí,

c) by stát vůbec *potlačoval* náboženství, které

⁶⁾ Platí také o přestupcích z *politických* motivů. [Kap. IV, str. 62.]. Jakýsi druh *podmínečných* trestů. [Srv. i kap. XXVII: *O trestech*].

obsahuje něco *zřejmě proti rozumu*, při čemž se však rozcházejí v tom, že někteří z nich chtějí,

d) aby stát n. př. netrpěl, aby někdo popíral třeba *nesmrtelnost duše* nebo dokonce *i existenci boha*, druzí však, aby stát zakazoval to, co jsou zejména však [v jejich očích] *pověry* a pod.⁷⁾

Tvrzení, že stát:

a) Interkon-
fesijnost
státu.

a) nemá míti *žádné náboženství*, nelze míti za-
jisté tak, že by *žádný občan* nebo aspoň *žádný z členů
vlády [správy, úřednictva]* nesměl míti žádné nábo-
ženské smýšlení nebo že by úředníci státní při svém
konání, t. j. při všech *výkonech svých funkcí* měli ne-
chávat *jaksi stranou* přesvědčení náboženské.

Právě naopak! Je-li povinností každého, aby — co-
koli kdy koná závažného — konal to vždy podle svého
nejlepšího vědomí a svědomí, jest i povinností úřed-
nictva, by při každém z vážných rozhodnutí, na nichž
mnohdy blaho mnohých závisí, řídili se svědomitě tím,
co uznávají za *dobré* a za *pravdu*, čeho si od nich žá-
dá náboženství, k jakému se s *plným přesvědčením*
sklánějí⁸⁾.

V čem zále-
ží?

Má-li míti tedy toto heslo trochu pravdy do sebe,
jest třeba, aby bylo *asi takto chápáno*:

Správní činitelé státu [úředníci, atd.] neopomíjej-
těž nikdy — v *žádném případě*, kdykoliv jde o nějaké
nařízení, jež se týká také lidí *jiné víry* — *vmyslíti* se
v jejich situaci, v jejich *způsob myšlení*, aby pocho-
pili, *kterak na ně bude působiti* toto nařízení.

⁷⁾ Poznámky k překladu!

⁸⁾ Soudit patrně Bolzano, že *mravní zásady, etický základ* každého náboženství jest v zásadě stejný — *ušlechtilý!*

Aby se však držel stát jenom *rozumného náboženství*, to jest jistě velmi správný požadavek, jenže se jim — *mnoho nezíská*.

Vždyť to jest právě to, co jest tak *těžko rozhodnouti*, které z náboženských vyznání lze zváti *rozumným* a které z nich jest *nejvíc rozumné*⁹⁾.

Že by však stát anebo — což jest totéž v tomto případě — oni činitelé v něm, kteří mají *moc to rozhodnouti*, měl i právo

b) Snahy
o pokrok.

b) prohlásiti to či ono náboženství, to či ono náboženské vyznání za *vládnoucí*, rozumíme-li tím slovem to, že by se pak jeho příslušníkům přiznávala jistá *přednost před ostatním občanstvem*, toť teorie *velmi nesprávná*, ježto by se, jak již bylo řečeno, lidé jinak smýšlející vedli k *přetvářce* a k sebezpřemlouvání, jaké jenom *zatěžuje* svědomí.

Správné by to heslo bylo jenom tak, kdyby se chápalo v tom smyslu, že smí vláda státu užiti *všech*, arciť jen *dovolených* prostředků, k nimž ovšem patří také zvláště *škola, výchova*¹⁰⁾, by se náboženské názory, jež pokládá za *rozumné* a nejvíc *blahodárné*, víc a více šířily¹¹⁾.

Jak se
uplatňovati
ve státě?

Rovněž správné jest i

c) že stát *smí* a *má* i směřovati k tomu, by se *bludné* náboženské názory, a [zvláště jsou-li ještě k tomu] *škodlivé*, mýtily z lidu *osvětovou činností*.

Z toho však neplyne, že by snad ti, kdož jsou tak

⁹⁾ Zajisté *charakteristické* pro Bolzana *kněze — katolíka*. Srv. dodatečné poznámky!

¹⁰⁾ Kap. VIII!

¹¹⁾ Vyše [str. 79]!

nešťastni, že jejich náboženské představy jsou *bludné*, měli za to, a *jen za to*, býti stíháni, ba snad dokonce i *vyháněni ze země*¹²⁾. Souhlasí-li jinak jejich skutky se zákony státu, buď jim jejich víra [byť i bludná] trpěna, než se zvolna podaří o něčem lepším *i je* poučiti.

Jen dopouštějí-li se *skutků protizákonných*, jest je — avšak *jenom za to!* — trestati.

c) Nové směry a t. zv. zaostalost náboženská.

Zda však vláda smí a za jakých okolností počítati ke skutkům, jež *zakazuje*, také to, že někdo

d) rozšiřuje náboženské názory, jež se jí zdají *nesprávnými*, jest jiná otázka.

Jest třeba přihlížeti k tomu, *zda a jak jest nebezpečné pro stát* toto učení, *jak se hlásá a komu se hlásá*, i jest činiti tu vládě raději méně [zásahů] než více.

Vždyť jak nevhodné by bylo n. př. zakazovat učení, které zdá se sice vládě, státu, jejím činitelům *nesprávným*, jež však skýtá *útěchu a uklidnění* těm, kteří je pokládají za *správné!*

Jak nespravedlivé by bylo překážeti někomu, kdo se snaží to či ono náboženské přesvědčení šířiti, nikoli snad nějakými řečnickými *úskoky*, nýbrž klidným výkladem svých *důvodů*, ať *správných* anebo i *nesprávných!*

Jaká by to byla *krutost* bránit *rodičům*, aby vedli děti k náboženství, ve kterémžto *jedině lze* (podle jejich mínění) dojíti ke *spáse* a které snad přece není až tak *naskrz zpozdilé*¹³⁾!

¹²⁾ *Protireformace u nás?* [Komenský atd. ?] Srv. dodatečné poznámky!

¹³⁾ Tamtéž! [Srv. i výše pozn. 9].

A tak nelze ani tvrdit obecně, že by měla vláda státu právo všemu, co se jí zdá nevěrou anebo pověrou, brániti za každou cenu, jako zase nelze klásti jí za povinnost, aby to vše v *každé míře* trpěla.

Záleží tu spíše na jakémsi *plus a minus* — na tom, aby se tu nešlo příliš daleko — třeba [krátce] přihlížeti ke *všem okolnostem*, ke *všem důsledkům*, třeba pokud možná nejpečlivěji *vážiti*, co *dobrého* i *zlého* může míti to či ono opatření *v záležití*, a pak se teprv rozhodnouti [v tom či onom zvláštním případě], co třeba činiti¹⁴⁾.

d) Bolzanův
»modus
vivendi«.

¹⁴⁾ Poznámky k překladu! [V II. části knihy].